

УДК 811.111.2'373.2

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2021.17-1.31>

**ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЖИВАННЯ
ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ АРТУРА КОНАНА ДОЙЛЯ**

**FUNCTIONAL AND STYLISTIC PECULIARITIES OF PHRASEOLOGICAL UNITS USED
IN THE LITERARY WORKS BY ARTHUR CONAN DOYLE**

Панченко В.В.,

orcid.org/0000-0002-2958-5802

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри іноземної філології

Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

Стаття присвячена аналізу провідних функцій та стилістичних особливостей англійських фразеологізмів у творах Артура Конана Дойля. Для досягнення визначеної мети застосовуються лінгвістичні методи дослідження контекстуально-інтерпретативний, компонентний аналіз, семантико-когнітивний та функціональний аналіз. Вивчення особливостей функціонування фразеологізмів у творах національної літератури дає змогу дослідити фразеологічний фонд мови в нормованій, літературній мові, розглянути класичні приклади вживання фразеологізмів і приклади авторської творчої модифікації народних висловів. У рамках нашого дослідження ми розглядаємо номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, прагматичну функції фразеологізмів та функцію портретної характеристики персонажа. Фразеологічні одиниці виконують номінативну функцію і використовуються для позначення властивостей предметів та явищ. Оцінна функція дає змогу висловити ставлення до певної події або персонажу, дати йому оцінку – позитивну чи негативну. Часто спостерігається вживання ідіоматичних виразів з евфемістичним ефектом. Емоційно-експресивна функція з'являється там, де можна зіставити, посилити певні ознаки на підставі протиставлення передачі емоцій героїв художніх творів, оживляючи мову твору, надаючи йому барв та емоційності. Прагматична функція фразеологізму, яка полягає у здійсненні впливу на адресанта фразеологічної одиниці, надає тексту яскравого забарвлення, передає настрій героя, спонукаючи читача співпереживати його невдачам. Також фразеологізми

в текстах художніх творів можуть виконувати функцію портретної характеристики персонажа. Вони можуть описувати як зовнішність, так і внутрішній стан або характер героя художнього твору. Використання фразеологізмів у текстах творів А.К. Дойля дає змогу автору більш яскраво зобразити героїв творів та описувані ним події. Окрім того, фразеологізми надають експресії та стилістичної й естетичної характеристики твору, а інколи й відтворюють певні соціокультурні конотації. Перспективою подальших досліджень видається аналіз варіантів перекладу фразеологізмів у творах автора різних років та їх модифікації.

Ключові слова: англійська мова, фразеологізм, функції фразеологізмів, художній твір, Артур Конан Дойль.

The article is devoted to the analysis of the leading functions and stylistic features of English phraseological units in the works by Arthur Conan Doyle. To achieve the aim of the article the following linguistic research methods are used: contextual-interpretive, component analysis, semantic-cognitive and functional analysis. Studying the peculiarities of the functioning of phraseological units in works of national literature allows us to explore the phraseological fund in standard literary language, to consider classical examples of idiomatic usage and examples of authors' creative modification of folk expressions. In the framework of our research we are interested in the nominative, evaluative, emotional-expressive, pragmatic functions of phraseological units and the function of the portrait characteristics of the character. Phraseological units perform a nominative function and are used to denote the properties of objects and phenomena. The evaluation function allows authors to express their attitude to a certain event or character, to evaluate them either positively or negatively. The use of idiomatic expressions with a euphemistic effect is often observed. The emotional-expressive function appears where there is a possibility of comparison, strengthening of certain features when contrasting the transfer of characters' emotions, reviving the language of the fictional works, giving it colours and emotions. The pragmatic function of phraseological units, which reflects the influence of the phraseological unit on the addressee, gives the text a brighter colour, conveys the mood of the character, encouraging the reader to empathize with his/her failures. Phraseological units in the literary works can also perform the function of a portrait characteristic of the character. They can describe both the appearance and the internal state or the mood of the character of the fictional work. Arthur Conan Doyle uses phraseological units to portray the characters and the events he describes more vividly. In addition, phraseological units add to expression and stylistic and aesthetic characteristics of the work, and sometimes reproduce certain socio-cultural connotations. The prospects of further research can include the analysis of translation variants of phraseological units in Arthur Conan Doyle's works of different years and their modification.

Key words: English language, phraseological unit, functions of a phraseological unit, fiction, Arthur Conan Doyle.

Постановка проблеми. Англійська мова має тисячолітню історію. За цей час у ній накопичилася велика кількість виразів, які люди знайшли вдалими, влучними і красивими. Таким чином і виник особливий шар мови – фразеологія – сукупність стійких виразів, що мають самостійне значення. Знання фразеології полегшує читання як публіцистичної, так і художньої літератури, а розумне використання фразеологізмів робить мову більш самобутньою і оригінальною.

Фразеологічні одиниці можуть використовуватися в різних функціональних стилях мови – частіше за все вони зустрічаються в розмовному мовленні, публіцистичному стилі, художніх текстах. Вивчення особливостей функціонування фразеологізмів у творах національної літератури дає змогу дослідити фразеологічний фонд мови в нормованій, літературній мові, розглянути класичні приклади вживання фразеологізмів або ж приклади авторської творчої модифікації народних висловів.

У цьому дослідженні ми звертаємося до аналізу особливостей використання фразеологізмів англійської мови в текстах літературних творів видатного класичного британського письменника – Артура Конан Дойля (1859–1930 pp.). Творчість А.К. Дойля становить особливий інтерес у контексті історії розвитку англійської літератури з кінця XIX століття й до наших днів. Незважаючи на той факт, що А.К. Дойль є авто-

ром творів різних жанрів, його ім'я найчастіше асоціюється з детективом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологізми – явище, яке часто з'являється на сторінках вітчизняних та іноземних досліджень. Так, у працях Н.Ф. Алефіренко йдеться про сучасні проблеми науки про мову, Ю.Д. Апресян досліджує лексичну семантику, Б.Я. Бакай – формування фразеології в переломні моменти історії народів Європи. Я.А. Баран присвячує свої праці фразеології в системі мови, А.Н. Баранов – аспектам теорії фразеології, а М.П. Брандес – стилістиці тексту. Культурно-національну специфіку фразеологізмів та когнітивні аспекти їх вивчення розглядають у своїх роботах М.Л. Ковшова, А.В. Кунін, В.А. Кухаренко, Л.Ч. Латипова, О.П. Левченко, А.М. Емірова та ін. Є.Г. Беляєвська, О.В. Городецька, О.С. Кубрякова, R. Gibbs вивчають лінгвокогнітивний аспект функціонування фразеологічних одиниць у мові. Структурно-семантичні особливості функціонування фразеологізмів у творах американських авторів детективного роману стали об'єктом дослідження М.М. Коціпак. Г.І. Удяк і Л.І. Петриця звертають увагу на вживання ідіом у британських електронних ЗМІ.

Постановка завдання. Незважаючи на значну увагу науковців до окресленої проблеми, функціонально-стилістична специфіка фразеологічних одиниць у творах А.К. Дойля ще не була предметом окремої наукової розвідки. Отже, метою нашої

статті є виділення провідних функцій та стилістичних особливостей англомовних фразеологізмів на матеріалі творів А.К. Дойля. Для досягнення визначеної мети застосовувалися лінгвістичні методи дослідження: контекстуально-інтерпретаційний, компонентний аналіз, семантико-когнітивний та функціональний аналіз.

Виклад основного матеріалу. Передусім, фразеологічні одиниці, як і багато інших типів лексичних одиниць, володіють номінативною функцією в тексті – вони використовуються автором твору для позначення певних властивостей предметів та явищ. Наприклад, в одному з творів – «Собака Баскервілів» («*The Hound of the Baskervilles*») – описується внутрішній стан одного з героїв: «*I confess that at these words a shudder passed through me*».

Вираз «*a shudder passed through me*» можна перекласти як «мороз пробіг шкірою», у цьому випадку він номінує емоцію страху, фокусуючи увагу на тілесних відчуттях персонажа. Саме номінація відчуття за допомогою фразеологічної одиниці позначає конкретний стан героя, виконуючи таким чином номінативну функцію.

Фразеологічні одиниці можуть використовуватися в описах героїв, наприклад: «*The third, Rodger, was the black sheep of the family*». У цьому вислові використовується фразеологізм «*the black sheep of the family*», який має український еквівалент «біла ворона». Використання такого лексичного засобу для опису людини виконує номінативну функцію – завдяки цьому автору вдається дуже стисло та влучно охарактеризувати героя. Лише з фразеологізму читач уже дізнається про ставлення до описуваного героя – Роджера, – а також про його негативні риси, які стають на заваді сприйняття його як повноцінного члена родини.

Іншим прикладом виконання фразеологічною одиницею номінативної функції в тексті є таке висловлювання: «*That's lucky for him – in fact, it's lucky for all of you, since you are all on the wrong side of the law in this matter*». У реченні використаний фразеологізм «*on the wrong side of the law*». Цей фразеологізм володіє евфемістичним значенням, адже він у зм'якшеній, ввічливій формі виражає правопорушення, злочинні дії. Окрім функції пом'якшення сенсу висловлювання, цей фразеологізм також дає досить чітке уявлення про природу діяльності осіб, до яких звертаються – через використання фразеологічної одиниці автор номінує конкретну діяльність персонажів – порушення закону.

Відомим фразеологізмом із творів А.К. Дойля, який також володіє номінативною функцією, є фразеологізм «*a three-pipe problem*» – саме так

Шерлок Холмс називав складний і заплутаний злочин, адже щоб його розгадати йому зазвичай потрібно було викурити три трубки: «*It is quite a three-pipe problem, and I beg that you will not speak to me for fifty minutes*». Використання такого фразеологізму в тексті номінує конкретне явище – заплутаний та складний для розв'язання злочин.

Наступна функція фразеологізмів у творах А.К. Дойля – оцінна функція. Використання фразеологічних одиниць у тексті художнього твору дозволяє автору висловити своє ставлення до певної події або персонажа. Фразеологічні одиниці також викликають у читача певне ставлення до зображуваного, дають йому оцінку – позитивну чи негативну [6, с. 37].

Так, у наступному прикладі використовується фразеологізм з евфемістичним ефектом «*strong language*», який означає «міцне слівце» або «лайка». Використання такого лексичного засобу надає негативну оцінку висловлюванням, які вживає один із персонажів твору:

«– *Mr. Gibson is coming. Mr. Gibson is my employer. I am manager of his estate. Mr. Holmes, he is a villain – an infernal villain.*

– *Strong language, Mr. Bates*».

Як відомо, британці (а тим паче британці вікторіанської доби, яку описує А.К. Дойль) – це народ, який високо цінує правила гарного тону, етикет, ввічливість та дотримання правил [4]. Відповідно, у цьому разі фразеологізм має й соціокультурний підтекст, адже демонструє етичні норми жителів Великої Британії того часу.

Позитивна оцінка виражена фразеологізмом «*good fortune*» у наступному прикладі: «*But you can imagine, Mr. Holmes, what a terrific shock – pleasant but terrific – it was for me when I heard of this unparalleled good fortune*». Цей фразеологізм означає велику удачу та містить лише позитивну конотацію.

Однією з провідних функцій фразеологізмів у художніх текстах є емоційно-експресивна функція [5]. Емоційні мовні одиниці також містять компонент оцінки, виражають позитивні чи негативні почуття, характеризують психічний стан мовця, передбачаючи існування додаткового стилістичного колориту. Експресія з'являється там, де можна зіставити, посилити певні ознаки на підставі протиставлення.

Розглянемо приклади виконання фразеологізмами емоційно-експресивної функції в текстах творів А.К. Дойля. Так, у діалозі нижче використовується варіація фразеологізму «*to throw the light*», який має повний відповідник і в українській мові – «пролити світло»:

- «– *I have seen young McCarthy.*
 – *And what did you learn from him?*
 – *Nothing.*
 – *Could he throw no light?*
 – *None at all.*

У цьому уривку Шерлок Холмс розповідає доктору Ватсону про свою зустріч із молодим чоловіком, підозрюваним у вбивстві власного батька. Холмс вірить у невинність юнака, але шкодує, що розмова з ним не внесла жодної ясності у справу. Використовуючи фразеологічну одиницю «*to throw the light*» замість звичайної лексики, автор наголошує на таємничості, заплутаності справи, створюючи експресивний ефект та надаючи висловлюванню стилістичного забарвлення. Використання таких засобів здатне зробити мовлення героїв більш живим та образним, а також більш точно передати емоцій персонажів.

Досить часто емоційно-експресивна функція фразеологізмів використовується саме для передачі емоцій героїв художніх творів. Так, наприклад, у наступному уривку фразеологізм «*sent my heart into my mouth*» виражає емоцію шоку, переляку: «*And then suddenly in the silence I heard a sound which sent my heart into my mouth.*» У цьому випадку ідіоматичний вираз вжитий у тексті твору, щоб передати переляк людини, яка через гротеск дозволила втягнути себе в темну та небезпечну історію.

Часто функції фразеологізмів у тексті пере- межовуються та наскладуються одна на одну. Наприклад, номінативна функція може водночас поєднуватися з оцінною та емоційно-експресивною [9]:

- «– *I did not say a probable one. But you do not yourself look upon this as likely?*
 – *I do not think Flora would hurt a fly.*»

У цьому випадку для опису героїні використовується фразеологізм «*wouldn't hurt a fly*», який має відповідник в українській мові – «їй мухи не образить». З одного боку, цей фразеологізм має номінативний характер, адже він надає характеристику людини, формує уявлення читача про цю героїню як безневинну та добру людину. Окрім того, ця фразеологічна одиниця виражає позитивну оцінку, адже доброта, нездатність завдати шкоди іншим – це позитивні риси людського характеру.

У самому ж тексті цей фразеологізм використовується як стилістичний засіб для підвищення образності та експресії тексту, таким чином виконуючи емоційно-експресивну функцію. Замість використання більш простої та нейтральної лексики автор використовує саме яскравий, образ-

ний фразеологізм, таким чином оживляючи мову твору, надаючи йому барв та емоційності.

Важливою є також прагматична функція фразеологізму, яка полягає у здійсненні впливу на адресанта. Ця функція частково впливає з емоційно-експресивною, адже, надаючи тексту твору емоційності та експресії, автор прагне вплинути на читача, викликати в нього ті чи інші емоції, сформувати його ставлення до героя чи до описуваних подій [6, с. 38].

Прикладом виконання фразеологізмом прагматичної функції в художньому тексті може слугувати такий уривок із твору А.К. Дойля: «*Who ever heard of such a mixed affair? Every clue seems to slip through my fingers.*». У наведеному прикладі детектив Лестрейд скаржить на те, що розслідувана справа дуже заплутана, підкріплюючи своє висловлювання ідіомою «*to slip through my fingers*». Використання такої фразеологічної одиниці надає тексту яскравого забарвлення, передає настрій героя, спонукаючи читача співпереживати його невдачам.

Окрім того, прагматична функція фразеологізму може проявлятися в разі його іронічного використання, надання гумористичного ефекту значенню того чи іншого сталого виразу [1], наприклад: «*There,*» said he, putting a new wedding-ring upon the top of the pile. «*There is a little nut for you to crack.*». У цьому уривку використовується фразеологізм «*a little nut for you to crack*», який означає дуже легку справу, щось просте. Використовується цей фразеологізм у рамках сюжету твору, де детектив Лестрейд – суперник Шерлока Холмса – приніс знайдену їм обручку зниклої жінки і східно пропонує Шерлоку Холмсу прокоментувати ситуацію, що склалася. Сам він вважає такий доказ безперспективним і глузує над колегою, говорячи, що той розкусить цю справу «як горішок». Використання ідіоми в цьому уривку як раз і додає нотку глузування до репліки одного з персонажів, реалізуючи прагматичну функцію.

Окрім зазначених функцій фразеологічних одиниць, фразеологізми художнього стилю мовлення також виконують деякі специфічні лише для цього функціонального стилю ролі. Наприклад, фразеологізми в текстах художніх творів можуть виконувати функцію портретної характеристики персонажа [2]. Зокрема, вони можуть описувати як зовнішність, так і внутрішній стан або характер героя художнього твору. Наприклад, у тексті одного з оповідань про Шерлока Холмса використовуються такі фразеологічні одиниці для характеристики діяльності детективів славнозвісного Скотленд-Ярду:

«*Oh, bless you, it doesn't matter in the least. If the man is caught, it will be on account of their exertions; if he escapes, it will be in spite of their exertions. It's heads I win and tails you lose. Whatever they do, they, they will have followers. 'Unsoit trouve toujours un plus sot qui l'admire'.*»

У цьому уривку використовується англійська ідіома «*It's heads I win and tails you lose*» у значенні «бути у вигравші в будь-якому випадку», а також французький фразеологізм «*Unsoit trouve toujours un plus sot qui l'admire*» у значенні «дурень дурня хвалить». Такі фразеологічні звороти використовуються для того, щоб охарактеризувати роботу Скотленд-Ярду, де незалежно від того, розкритий злочин чи ні, спійманий злочинець чи ні, вважається, що детективи зробили все, що було в їх силах.

В іншому ж уривку із твору «Собака Баскервілів» («*The Hound of the Baskervilles*») використовуються фразеологічні одиниці «*a conductor of light*» та «*to be very much in someone's debt*» для характеристики компаньйона Шерлока Холмса – доктора Ватсона:

«*It may be that you are not yourself luminous, but you are a conductor of light. Some people without possessing genius have a remarkable power of stimulating it. I confess, my dear fellow, that I am very much in your debt.*»

Використання таких фразеологічних одиниць дає змогу читачу дізнатися про ставлення самого Шерлока Холмса до свого сусіда та друга. Окрім

того, ці фразеологізми містять також іронічний ефект, оскільки здобутки доктора Ватсона в питаннях дедукції значно слабкіші за можливості самого Холмса, хоча останній дуже високо поціновує їх.

У наступному прикладі використовується фразеологізм «*to smell a rat*» у значенні «взяти слід». Така ідіома служить для опису стану детектива, який узяв слід та скоро спіймає злочинця: «*...she was looking red about the eyes and her lips trembled as I spoke to her. That didn't escape my notice. I began to smell a rat.*» Використання такої експресивної та оцінної фразеологічної одиниці дозволяє автору доповнити образ детектива, опосередковано порівнявши його з собакою-шукачем, яка взяла слід, винюючи та пхаючи носа в кожну шпарину, щоб знайти нові докази та зачіпки.

Висновки. Відповідно, в художньому тексті фразеологічні одиниці виконують номінативну, оцінну, емоційно-експресивну, прагматичну функції, а також функцію портретної характеристики персонажа. Використання фразеологізмів у текстах творів А. К. Дойля дає змогу автору більш яскраво зобразити героїв творів та описувати ним події. Окрім того, фразеологізми надають експресії та стилістичної й естетичної характеристики твору, а інколи й відтворюють певні соціокультурні конотації. Перспективою подальших досліджень видається аналіз варіантів перекладу фразеологізмів у творах автора різних років та їх модифікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакай Б.Я. Формування фразеології в переломні моменти історії народів Європи (на матеріалі української, російської, англійської, німецької, французької мов у періоди Першої та Другої світових воєн) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.15. Дрогобич, 2000. 228 с.
2. Бехта І.А. Дискурс наратора в англійській прозі. Київ : Грамота, 2004. 303 с.
3. Герасімова О. Адекватність перекладу фразеологічних одиниць та ідіоматичних виразів з англійської на українську мову. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Сер. Філологія (мовознавство)*. 2014. Вип. 20. С. 219–224.
4. Кравцова І. Фразеологізми в сучасній англійській мові: визначення, підходи, класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 20(2). С. 29–32.
5. Левченко О.П. Фразеологічна репрезентація світу. *Мовні і концептуальні картини світу* : збірник наук. праць. 2002. № 7. С. 307–315.
6. Матвієнків О.С. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у художньому тексті. *Вісник Львівського університету. Серія : Іноземні мови*. 2013. Вип. 21. С. 37–43.
7. Doyle A.C. *The Adventures of Sherlock Holmes*. Penguin, 1994. 316 p.
8. Doyle A.C. *The Hound of the Baskervilles*. London: Penguin Books, 2007. 174 p.
9. Savin P. Phraseology as Autonomous Linguistic Discipline. *Linguistic and Literary Broad Research and Innovation*. 2010. № 1. P. 60–73.